

تبیین ارتباط الگوهای مکانی و رویدادی در معماری خانه‌های تاریخی روستای وانشان^۱

شهریار ناسخیان^۲

دریافت: ۳۰ بهمن ۱۴۰۱

پذیرش: ۲۹ شهریور ۱۴۰۲

(صفحه ۶۹ - ۸۹)

دلارام تکبیری^۳

مهدی صادق احمدی^۴

استادیار گروه معماری و شهرسازی، دانشگاه فنی و حرفه‌ای،
تهران، ایران

تکبیری، د. ش. ناسخیان و م. صادق احمدی. ۱۴۰۳. تبیین ارتباط الگوهای مکانی و رویدادی در معماری خانه‌های تاریخی روستای وانشان. *فصلنامه علمی معماری و شهرسازی* صفحه ۸۹-۶۹ (۱۰۴): ۶۹-۸۹.

کلیدواژگان: الگوی مکان، الگوی رویداد، خانه‌های تاریخی روستای وانشان، معماری روستایی، معماری بومی.

چکیده

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نگارنده دوم است با عنوان «طرح بازنده‌سازی روستای تاریخی وانشان» که به راهنمایی نگارنده‌گان اول و سوم در شهریورماه سال ۱۴۰۱ در دانشکده حفاظت و مرمت، دانشگاه هنر اصفهان دفاع شده است.

۲. نویسنده مسئول

s.nasekhian@aui.ac.ir

۳. کارشناسی ارشد مرمت بنها و بافت‌های تاریخی، دانشکده حفاظت و مرمت، دانشگاه هنر اصفهان، ایران

tak.delaram@gmail.com

4. msadegh@tvu.ac.ir

مقیاس خانه‌ها و رویدادهای مرتبط با هریک شناسایی و ارتباط میان آنها سنجیده می‌شود. یافته‌ها نشان می‌دهد، تمایل اهالی وانشان به بهره‌مندی هرچه بیشتر از طبیعت سبب ایجاد فضاهایی شده که کیفیت نیمه‌باز دارند تا ضمن ایجاد آسایش محیطی در فضول مختلف، پاسخ‌گوی بیشتر فعالیت‌های روزمره باشند. حیاط، عنصر انصال‌دهنده عناصر داخلی خانه، نقشی پراهمیت دارد و الگوی سکون و حرکت را در آن می‌توان دید. ایوان‌ها، این فضاهای واسطه، سه نقش مختلف با الگوی رویدادهای مختص خود در خانه‌های روستا دارند. فضای کبس و خونه نونوایی (اشپزخانه) و طوبیله دارای دو بخش تفکیک شده هستند که، برای امور مختلف در فضول سرد و گرم، شرایط محیطی مناسبی را فراهم می‌کنند. به طور معمول اشکوب اول در برگیرنده فضاهای خدماتی و اشکوب دوم ویژه سکونت است. این تقسیم‌بندی کارکرده سبب ایجاد حریم خصوصی تر در اشکوب بالا و همزمان پاسخ مناسبی به تأمین گرمایش اتاق‌های مسکونی در فضول سرد است.

مقدمه

روستا به عنوان پدیده‌ای کهن، مقیاس ویژه‌ای از سکونتگاه و نمودار

در میان روش‌های شناخت ارزش‌های معماری بومی، معرفی الگوهای ساخت و معماری بیش از گذشته مورد توجه است. این روش به مستندسازی دقیق میراث معماری می‌انجامد و در هنگام برنامه‌ریزی در زمینه احیا و مرمت، این داده‌ها کارکرده در خور می‌یابند. آنچه نتیجه این روند را متمایز می‌کند تا یک روستا همچون موزه و روستای دیگر دارای حیات پویا باشد، نوع نگرش به کیفیت الگوهای است. معماری بومی، از یکسو، متاثر از ویژگی‌های محیط طبیعی و از سوی دیگر، از نگرش‌های فرهنگی و رویدادهای تکرارشونده رخداد در آن مکان تأثیر می‌پذیرد. در این پژوهش هدف مطالعه الگوهای مکانی و رویدادی در معماری بومی یک روستا بر اساس الگویی روش‌مند و تکرارپذیر است. در این پژوهش کیفی با انتخاب روستای تاریخی وانشان از توابع شهرستان کلپایگان در استان اصفهان، به مطالعه کیفیت الگوهای معماری پرداخته می‌شود. بر این اساس، با روندی توصیفی، داده‌هایی، که از طریق مشاهدات میدانی، کتابخانه‌ای، مصاحبه، و بررسی‌های دقیق کالبدی بدست آمده است، به شیوه تحلیل منطقی مطالعه می‌شود. به این منظور، ابتدا به ویژگی‌های طبیعی مؤثر بر شکل‌گیری معماری بومی روستای یادشده پرداخته و در ادامه عناصر کالبدی در

فصلنامه علمی معماری و شهرسازی؛ سال سی و چهارم، شماره ۱۰۴، بهار ۱۴۰۳

*. Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

*. Corresponding Author: Email Address: s.nasekhian@aui.ac.ir

<http://dx.doi.org/10.48308/sofeh.2024.104359>

پرسش‌های تحقیق

۱. معماری روستای وانشان متأثر از کدام الگوهای مکانی و رویداده است؟
۲. ارتباط میان الگوهای مکانی و رویدادی در معماری بومی روستای وانشان چگونه است؟

هماهنگی انسان و طبیعت در ورای سالیان دراز است که دارای وجود در هم تنیده کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، تاریخی، و ... است.^۵ همچون موجود زنده‌ای، که در طول زمان رشد یافته، نیازمند آن است تا از وجود گوناگون شناخته و بدان توجه شود. بر اساس اسناد و توصیه‌نامه‌های میراث فرهنگی، هرچه دایرة این شناخت گستردہ‌تر باشد، انتظار می‌رود روند احیا با پیروزی بیشتری رویه رو شود. سورای ایکوموس در بیانیه شیان در این زمینه ارزش محیط پیرامون یک منطقه تاریخی را بخشی از اعتبار آن دانسته و به همراه جنبه‌های مادی و بصری، به تعامل با محیط طبیعی، شامل آداب و دیگر فعالیت‌های ناملموس، نیز توجه کرده‌اند.^۶ معماری بومی از وجود مؤثر بر شناخت هویت روستاست که، از طرفی، متأثر از بستر پیرامون و محیط طبیعی و از حیث دیگر، متأثر از رویدادهای تکرارشونده‌ای است که به طور پی‌درپی در الگوهای فضایی آن رخ می‌دهد. شاید در نگاه نخست، شباهت‌های بسیاری میان الگوهای معماري روستاهای یک منطقه باشد؛ اما با مطالعه دقیق‌تر می‌توان دریافت که رویدادهای تکرارشونده در هریک از فضاهای، متأثر از آداب و فرهنگ ویژه جاری در آن روستاست. بنابراین اهمیت مطالعه منحصر به فرد هریک از روستاهای آشکار می‌گردد. روستای وانشان (از توابع شهرستان گلپایگان)، با پیشینه تاریخی کهن و ویژگی‌های معماري درخور توجه، در فاصله ۱۵۲ کیلومتری غرب شهر اصفهان واقع است. چگونگی عناصر داخلی خانه‌ها و نحوه چینش آنها، در کنار یکدیگر، پاسخ به نیازهای روزمره اهالی بوده که در طی سالیان شکل گرفته است. متأسفانه این میراث ارزشمند امروزه به دلایل گوناگون، همچون مشکلات معيشی، تغییر سبک زندگی، و نقاط ضعف طرح‌های فرادست، در خطر فراموشی است و بیم آن می‌رود که در صورت بی‌توجهی، داده‌های ارزشمند وضع موجود و حیات روستا به نابودی کشیده شود. در این پژوهش تلاش می‌شود، تا به کمک روشی نظاممند، ویژگی‌های معماري بومی روستای وانشان مشخص گردد. در روند این پژوهش، دو پرسش اصلی مطرح است؛ نخست اینکه معماري روستای وانشان متأثر از کدام الگوهای مکانی و رویدادها است؟ و دیگری، ارتباط میان الگوهای مکانی و الگوهای رویداد در معماري بومی روستای وانشان چگونه است؟ به این منظور، با مطالعه الگوها و تنشیبات موجود در معماري بومی روستای وانشان، چگونگی تأثیر

۵. هادی ندیمی، رضا ابوبی، و مهدی صادق احمدی، «هفت مفهوم مؤثر در اسناد بین‌المللی حفاظت پس از منشور و نیز بر حفاظت از میراث روستایی»، مرمت و معماری ایران (مرمت آثار و بافت‌های تاریخی، فرهنگی)، ش. ۱۳، (بهار و تابستان ۱۳۹۶): ۵۰.

6. ICOMOS, Xi'an Declaration On The Conservation Of The Setting Of Heritage Structures, Sites And Area, Adopted in Xi'an, China by the 15th General Assembly of ICOMOS, 60.

7. vernacular architecture

۸. سجاد مؤمن و شینا ص برنجی، «شناخت و تحلیل کالبدی معماری بومی روستای لبوس»، نشریه علمی معماری و شهرسازی ایران، ش. ۱۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۰: ۱۵۶.

9. rustic architecture

10. traditional architecture

11. C.M. Harris, *Dictionary of Architecture and Construction* (New York: McGraw-Hill, 2006), 1024; N. Davies and E. Jokiniemi, *Dictionary of Architecture and Building Construction* (Oxford: Jordan Hill, 2008), 324-325.

12. E. Burden, *Illustrated Dictionary of Architectural Preservation* (New York: McGraw-Hill, 2003), 264; W. Ward, *Dictionary of Building Preservation* (New York: John Wiley and sons inc, 1996), 512.

13. Harris, *Dictionary of Architecture and Construction*, 1024.

14. Davies and Jokiniemi, *Dictionary of Architecture and Building Construction*, 512 & 405;

پرویز مرزبان و حبیب معروف، فرهنگ مصوّر هنرهای تجسمی (تهران: سروش، ۱۳۷۱)، ۲۲۲.

نیز اثر مستقیمی بر نوع معماری بومی خواهد داشت. در این باره گفته شده است که این اهمیت به حدی است که می‌توان ادعا کرد، معماری روستایی «الحاق به طبیعت نیست، عضوی از خود طبیعت است».۱۷ اما باید توجه داشت، که «شکل بنا، تنها نتیجه نیروهای طبیعی نبوده؛ بلکه حاصل مجموعه‌ای از عوامل فرهنگی در وسیع‌ترین شکل آن است».۱۸ معماری بومی محصول خرد جمعی است و این خرد برخلاف فکر انفرادی هیچگاه دچار اشتباه نمی‌شود.^{۱۹} به همین دلیل، نظام فضایی و فعالیت‌ها با هم سازگار هستند، یکدیگر را تقویت می‌کنند، و روابط اجتماعی میان مردم نیز تقویت می‌شود.^{۲۰} از این رو شناخت ویژگی‌های فضایی در معماری روستایی، باید همراه توجه به ویژگی‌های طبیعی محیط پیرامون و نیاز روزمره زندگی روستایی باشد. مشاهده امور روزانه روستاییان و گفتگو با آنان در درک چگونگی سازوکاری که برگرفته از طبیعت و حاصل تعامل انسان و محیط پیرامون اوست، می‌تواند مؤثر واقع شود.

۱.۲. فرهنگ و معماری بومی

در یکی از منابع تخصصی در توصیف معماری بومی گفته شده است که با ساخت‌مایه‌های محلی و مهارت و فنون استادکاران بومی ایجاد می‌شود، اما فرهنگ مبنای اصلی شکل‌گیری معماری بومی یا روستایی است.^{۲۱} معماری بنایی روستایی هرچند در نگاه نخست ساده به نظر آید، اما «توسط مردمی بنا گردیده است که از همه‌ی هوش و ظرفیت‌شان برای ساختن آن استفاده کرده‌اند».^{۲۲} بنابراین معماری بومی با توجه به نیازهای محیطی و به شیوه‌ای منحصر به فرد، که متأثر از باورها و آداب خاص هر منطقه است، شکل می‌گیرد. شریفیان و جهانیان دیدگاه راپاپورت، صاحب نظر عرصه انسان‌شناسی فضا و مکان، را چنین توضیح می‌دهند که اگرچه میل به خلوت‌گزینی و

الگوهای مکانی و الگوهای رویداد بر یکدیگر مشخص می‌شود. در این پژوهش از نظر روش‌شناسی، از شیوه الگوبرداری قیاسی و تحلیل منطقی بهره‌گیری شده است. نتیجه این تحقیق در کنار ثبت داده‌های ارزشمند میراث معماری روستایی و انشان، در عرضه طرح‌های مرمت و احیا کار کرد ویژه‌ای دارد.

۱. چارچوب نظری پژوهش

۱.۱. معماری بومی

گونه‌ای از معماری که در پژوهش پیش رو مورد بررسی است، با نام «معماری بومی»^{۲۳} شناخته می‌شود. «در این معماری انسان می‌کوشد قابلیت‌های آشکار و پنهان موجود در طبیعت را درک کند و از آنها بهره ببرد».^{۲۴} معماری بومی در بسیاری از منابع معادل معماری روستایی^{۲۵} و معماری سنتی^{۲۶} گرفته شده است.^{۲۷} در تعبیر این مفاهیم چند جنبه مشترک دیده می‌شود: نخست، در معماری بومی، ساختارهای معماری آن در منطقه‌ای خاص شکل گرفته باشند^{۲۸} و البته گاه، در کنار محدوده مکانی، محدوده زمانی خاص نیز در نظر است،^{۲۹} دوم، از منابع و مصالح محلی برای ساخت بناها استفاده شود،^{۳۰} و سوم، در ایجاد بنا شیوه بومی، روش‌ها، و دانش محلی به کار رفته باشند؛ بدین معنا که معماری بومی را مردم محلی بنا کرده‌اند و حاصل طراحی اشخاص آموزش دیده در زمینه معماری و دیگر متخصصان برای مردم نیست.^{۳۱} تابان و همکاران به نقل از پاول الیور اظهار می‌دارند:

معماری بومی آنچه را گویند که از سرشت و طبیعت انسان و محیط برآمده است و «توسط مردم» ایجاد شده است نه «برای مردم».^{۳۲}

بنابراین ویژگی‌های محیطی و اقلیمی روستا از حیث فراهم آوردن ساخت‌مایه‌ها اهمیت می‌یابد و بستر شکل‌گیری روستا

15. W. Ward, Dictionary of Building Preservation, 512.

۱۶ محسن تابان، عبدالرحمن دیناروند، و الناز بهبهانی، «بازخوانی بازوهای معماری بومی در مسکن روستاهای ساحلی بوشهر»، مسکن و محیط روستا، ش. ۱۷۶ (زمستان ۱۴۰۰): ۵.

۱۷ مؤذن و ص برنجی، «شناخت و تحلیل کالبدی معماری بومی روستای لیوس»، ۱۵۶.

۱۸ سیدمحمدمهدی حسینی کیا و دیگران، «بیان نقش الگوهای رویداد برگرفته از عوامل فرهنگی و طبیعی در شکل‌گیری الگوهای فضایی معماری بومی؛ مطالعه موردی: روستای سرآقاسید»، مسکن و محیط روستا، ش. ۱۷۷ (بهار ۱۴۰۱): ۱۶.

۱۹ غلامرضا اکبری، «رازهای معماری روستایی»، مسکن و محیط روستا، ش. ۱۳۱ (پاییز ۱۳۸۹): ۲۵.

۲۰ محمدامین شریفیان و پدرام جهانیان، «بررسی ضرورت توجه به مؤلفه فرهنگی در طراحی معماری زمینه‌گرا بر مبنای رویکرد انسان‌شناسی آموس راپورت»، در مجموعه مقالات همایش ملی معماری و شهرسازی انسان‌گرا (قزوین: دانشگاه آزاد اسلامی قزوین، ۱۳۹۲)، ۱۰.

21. Davies and Jokiniemi, Dictionary of Architecture and Building Construction, 324-325.

کنترل قلمرو مکانی در فضای شخصی امری عمومی است؛ اما در فرهنگ‌های گوناگونْ شیوه پاسخ به آن متفاوت است. راپاپورت معماری را پدیده‌ای فرهنگی می‌داند و با وجود تأثیرپذیری معماری از عوامل متعدد محیطی، نقش فرهنگ را در آن بسیار تعیین‌کننده قلمداد می‌کند.^{۳۳} امروزه در مطالعات معماری اهمیت خوانش مفاهیم فرهنگی در کنار ویژگی‌های کالبدی، بهخصوص در زمینه معماری بومی، بیشتر مورد توجه است. شریفیان و همکارش به نقل از اسمیت در کتاب نحوشناسی شهرها اشاره می‌کنند، اسمیت تحلیل یک پدیده‌ی کالبدی را زمانی میسر می‌داند که دریابیم در آن فرهنگ چه معنایی برای آن قائل هستند.^{۳۴} همچنین کریستوفر الکساندر در نظریه خود توضیح می‌دهد که در دو مکان مشابه، به لحاظ کارکردی (به‌طور مثال پیاده‌رو)، که در دو منطقه مختلف قرار گرفته‌اند، رویدادهای تکرارشونده با یکدیگر متفاوت هستند و حتی این امکان وجود دارد که این دو فضای عملکردی مشابه، در هریک از مناطق دارای نقش کاملاً متفاوتی باشند. او در ادامه چنین نتیجه‌گیری می‌کند که این تفاوت میان الگوی مکانی و الگوی رویداد به‌دلیل تفاوت‌های فرهنگی است.^{۳۵} از عناصر یاری‌دهنده در شناخت مفاهیم فرهنگی می‌توان توجه به روابط اجتماعی، الگوهای همیاری، و حتی توجه به زبان خاص یک منطقه اشاره کرد. درنهایت یافتن تأثیرات عناصر یادشده در فضای معماری روستایی می‌تواند زمینه‌ساز چرایی و چگونگی ارتباط این عناصر باشد.

۱.۳. الگوها در معماری

«هر الگو مسئله‌ای را توصیف می‌کند که بارها و بارها تکرار می‌شود».^{۳۶} الگوهای معماری حاصل تجربه بشری هستند و در یک نگرش کل‌نگر، اثر معماری به‌مثابة یک سیستم است و الگو نظم واسطه میان عناصر آن سیستم.^{۳۷} عناصر مکانی در

۲. پیشینه و روش پژوهش

۲.۱. پیشینه پژوهش

در بخش پیشینه محتوایی، مطالعات در دو گروه بررسی شده است؛ یکی پژوهش‌هایی که مستقیماً با روستای و انشان مرتبط

۲۲. اکبر زرگ، درآمدی بر شناخت
معماری روستایی ایران (تهران: دانشگاه
شهید بهشتی، ۱۳۹۰)، ۹.

۲۳. شریفیان و جهانیان، «بررسی
ضرورت توجه به مؤلفه فرهنگی در
طراحی معماری زمینه‌گرا بر مبنای
رویکرد انسان‌شناسی آموس راپاپورت»،
ع
۲۴. همان.

۲۵. کریستوفر الکساندر، معماری و
راز جاودانگی، ترجمه مهرداد قیومی
بیدهندی (تهران: روزنه، ۱۳۸۹)، ۶۶.

۲۶. میتو قربگالو، قاسم مطلبی، و سامان
صیبا، «بازشناسی مفهوم ارزش در رابطه
انسان و محیط در فضاهای باز سکونتی
در معماری سنتی ایران»، هنرهای
زیبا - معماری و شهرسازی، ش. ۲۴
(بهار ۱۳۹۰): ۱۰۶.

۲۷. مهرداد سلطانی، سیدامیر منصوری،
و احمدعلی فرزین، «تطبیق نقش الگو
و مفاهیم مبتنی بر تحریره در فضای
معماری»، باغ نظر، ش. ۲۱ (تابستان
۱۳۹۱): ۴.

۲۸. الکساندر، معماری و راز جاودانگی،
۷۱.

۲۹. همان، ۶۷.

۳۰. همان، ۵۷ و ۵۸.

۳۱. حسینی کیا و دیگران، «تبیین نقش
الگوهای رویداد برگرفته از عوامل
فرهنگی و طبیعی در شکل‌گیری
الگوهای فضایی معماری بومی؛ مطالعه
موردی: روستای سرآقاسید»، ۱۷.

جهت مستندسازی معماری روستایی و با تأکید بر الگوهای
فضایی و کالبدی مطالعه داشته‌اند.^{۳۶} همچنین پژوهش‌هایی
در زمینه شناخت گونه‌شناسی مسکن روستایی نسبت به اقلیم
عرضه شده است.^{۳۷} گروه دیگر از صاحب‌نظران الگوهای
معماری بومی را با هدف طراحی میان‌افزا و یا طراحی برای
احیای روستا بررسی کرده‌اند;^{۳۸} در این دسته از مطالعات عموماً
در نگاهی ساختاری، کیفیت‌ها و ویژگی‌های کالبدی معماری
بومی با توجه به کارکرد بنا یا بدون در نظر داشتن آن بیان شده
است و لزوماً تأکیدی بر معرفی رویدادها و آداب فرهنگی در
آنها دیده نمی‌شود. در زمینه وجود فرهنگی در معماری، آنچه
از نتیجه مطالعات بر می‌آید، لزوم توجه چندوچه به موضوع
روستا و الزام خوانش معماری با در نظر داشتن ویژگی‌های
کالبدی و فراکالبدی هریک از روستاهاست. گاه دیده می‌شود
که عوامل فرهنگی زمینه‌ساز در ویژگی‌های ملموس و
ناملموس روستا پژوهش شده‌اند. در این گروه از پیشینه، اگرچه
مستقیماً اشاره‌ای به معماری بومی نشده است، اما در جهت
شیوه نگرش به تأثیرات فرهنگی و دایره نفوذ آنها، پژوهشگران
این حوزه را یاری می‌کنند. در این زمینه مطالعات ارزشمندی
در پی همیاری‌های اجتماعی و سنت‌های روستایی انجام شده
است.^{۳۹} همچنین ارتباط عنصر فرهنگ و معماری، بهماثبۀ
زمینه‌ای بسیار مؤثر در پژوهش‌های بنیادین معماری، مورد
توجه قرار گرفته است.^{۴۰} در زمینه مطالعات فرهنگی و تأثیر
آن بر معماری بومی نیز، از زبان متخصصان و نظریه‌پردازانی
مانند راپاپورت^{۴۱} و پاول الیور^{۴۲}، کلیاتی ارزشمند بیان شده است
که اشاره به منطقه‌مکانی خاص ندارد و در صدد معرفی شیوه
نگرش به مقوله معماری بومی از دریچه فرهنگ است.

در بخش پیشینه رویه‌ای، کریستوفر الکساندر، از جمله
نظریه‌پردازانی که در زمینه درک تناسبات، نظم، و بررسی
الگوها در معماری، به مطالعه عنصر فرهنگ می‌پردازد، با در

هستند و دیگری، پژوهش‌هایی که با موضوع معماری بومی
با پژوهش حاضر نمایانگر دیدگاهی مشابه هستند. در بخش
پیشینه رویه‌ای مطالعاتی مورد توجه است که در آنها به
الگوهای مکانی و رویداد را در دیگر روستاها پرداخته شده است.
در زمینه گونه‌شناسی معماری روستای وانشان تاکنون پژوهشی
انجام نگرفته است. سازمان بنیاد مسکن در تحقیقاتش در زمینه
طرح هادی روستا (در دهه‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۹۰ خورشیدی) در
حوزهٔ جغرافیا، به شناخت اقلیمی و محیطی بستر روستا و در
حوزه‌ی معماری، به کیفیت اینه به لحاظ نوع مصالح و قدمت
آنها بسته کرده و اشاره‌ای به الگوهای معماری بومی روستا
نکرده است.^{۴۳} فیروز اشراقی در کتاب گلپایگان در آینه تاریخ
به بررسی جغرافیایی، تاریخی، و اجتماعی منطقه گلپایگان
پرداخته است. در این کتاب در کنار داده‌های ارزشمندی که
از جامعه‌ی محلی و برخی عوامل فرهنگی مؤثر در این منطقه
در اختیار خواننده قرار می‌گیرد، اشاراتی هم به روستاهای
شهرستان، از جمله وانشان، شده است؛^{۴۴} اما پیرامون معماری
روستا و فرهنگ بومی آن سخنی نرفته است. مقاله‌ای نیز در
زمینه گردشگری برای منطقه گلپایگان با تمرکز بر روستای
وانشان نگارش یافته است، که با وجود معرفی کلی و مختصر
روستای وانشان در زمینه‌های گوناگون، جای خالی نگرش
ویژه به معماری روستا در آن دیده می‌شود.^{۴۵} همچنین نظریات
موجود در این پژوهش پیرامون توسعهٔ معماری به کمک
گردشگری، برگرفته از ویژگی‌های بومی روستا نیست. ازین‌رو،
داده‌های مورد نیاز جهت مطالعه کیفیت معماری بومی روستای
وانشان توسط نگارنده‌گان به صورت میدانی و در مواردی که نیاز
به مصاحبه بوده، از طریق گفتگو با اهالی روستا به دست آمده
است.

در دسته دیگری از پیشینه محتوایی با دیدگاه‌های
گوناگون، معماری بومی مطالعه شده است. برخی محققان در

۳۲. الکساندر، معماری و راز جاودانگی،
۷۲

۳۳. سازمان بنیاد مسکن انقلاب
اسلامی، طرح هادی روستای وانشان
۷۰ و ۱۳۹۴ و ۱۳۸۲

۳۴. فیروز اشراقی، گلپایگان در آینه
تاریخ (اصفهان: چهارباغ، ۱۳۸۲)

۳۵. مهدی مؤمنی و حمیدرضا قیومی،
«بررسی پتانسیل‌های گردشگری و
ارتباط آن با توسعه بادار در شهرستان
گلپایگان: نمونه موردی: روستای
وانشان»، در اولین همایش ملی جغرافیا
و گردشگری در هزاره سوم (اصفهان:
دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد،
۹۰، ۱۳۹۱)

۳۶. حسن اکبری، مهدی بابازاده و
حجت‌الله رشید کلوبیر، «گونه‌شناسی
ساختار کالبدی - فضایی معماری
مسکن روستایی دره شاهرود، شهرستان
خلخال»، علوم و تکنولوژی محیط
زیست، ش. ۱۰ (زمستان ۱۳۹۹)، ۱۴۷؛
تابان، دیناروند، و بهبهانی، «بازخوانی
بارزه‌های معماری بومی در مسکن
روستاهای ساحلی بوشهر»، ۵.

۳۷. زرگر، درآمدی بر شناخت معماری
روستایی ایران.

ت. ۱. جایگیری روستای وانشان در
کشور به تفکیک استان و شهرستان
و تصویر هوایی روستا، مأخذ نقشه:
topomap.ir.

به طور خاص، روابط عناصر فضایی خانه‌ها و رویدادهای وابسته به آن را بررسی خواهد کرد. ناگفته پیداست که به دلیل گوناگونی اقلیمی، فرهنگی، و موارد دیگر مؤثر بر معماری بومی، صرف نظر از شباهت میان پژوهش‌هایی، که در مورد الگوهای فرهنگی جاری در معماری روستایی هستند، خوانش ویژگی‌های معماری بومی در هر روستا مسئله‌ای درخور توجه است.

۲. روش پژوهش

در این پژوهش مؤلفه‌های اثرگذار بر ویژگی‌های معماری بومی روستای وانشان در دو دسته الگوهای مکانی و الگوی رویداد مطالعه شدند. در گام نخست، خوانش تعاریف معماری بومی در نظریات مراجع متخصص و دیگر پژوهش‌های این زمینه انجام گرفت. در گام بعد، پس از انتخاب روستای وانشان، با عنوان نمونه مطالعاتی، منابع کتابخانه‌ای پیرامون روستا مطالعه گردید. سپس طی چند ماه مطالعات میدانی مفصل شامل: مشاهده و مصاحبه با اهالی و برداشت‌هایی به صورت کروکی و تهیه نقشه خانه‌هایی از روستا، انجام پذیرفت. بر مبنای نظریات یادشده در چارچوب نظری، جهت خوانش نظری، همچنین در کنار توصیف موارد یادشده،

نظر داشتن لزوم مطالعات کالبدی، ارتباط شکل‌گیری الگوهای فضایی با مفاهیم فرهنگی را مطرح می‌کند و مطالعه الگوهای معماری را، بدون در نظر داشتن تأثیرات فرهنگی، ناقص می‌داند.^{۳۳} مطالعه معماری روستای لیوس از نمونه‌های بررسی معماری بومی همراه با معرفی آداب جاری در شکل‌گیری کیفیت‌های کالبدی خانه‌های روستاست، در این پژوهش داده‌های ارزشمندی در زمینه شناخت معماری بومی لیوس و پیوندهای فرهنگی آن با محیط پیرامون بررسی گردیده و نتایج آن به صورت کلی، و نه به شیوه تحلیل الگوها در معماری، بیان شده است.^{۳۴} حسینی کیا و همکاران نیز پژوهشی در این باره بر روی روستای سرآقاسید در استان چهارمحال و بختیاری با مطالعه الگوهای فضایی و رویدادهای وابسته به آن انجام داده‌اند.^{۳۵} این تحقیق به لحاظ روش، نسبت به پژوهش حاضر پیشرو بوده و در آن الگوهای فضایی و رویدادهای موجود در بافت روستا، دربرگیرندهی خانه‌ها و طبیعت پیرامون، همزمان بیان شده است. دیدگاه دیگر در این زمینه، مطالعه مستقل هر الگوی فضایی همراه با رویداد وابسته به آن است که پژوهش حاضر به آن می‌پردازد. همچنین در کنار توصیف موارد یادشده،

۳۸. پیروز خنچی و مهرداد مهران، «سیاست‌های، الگوهای و نمونه‌های احیا در بافت روستایی میمند»، هنرهای زیبایی، ش. ۳۰، (تاتستان ۱۳۸۶)، ۵۳: «مهازن اشرفي»، «طراحی معماری در محوطه میراث روستایی بررسی موردي: طراحی های انجام شده در روستای تاریخی میمند»، نامه معماری و شهرسازی، ش. ۳۲، (پاییز ۱۴۰۰)، ۵: ساجده خراباتی و بروانه شیرازی، «دستیابی به الگوی طراحی مسکن روستایی؛ مطالعه موردي: روستای طرزو دامغان»، مسکن و محیط روستا، ش. ۱۷۵، (پاییز ۱۴۰۰)، ۴.

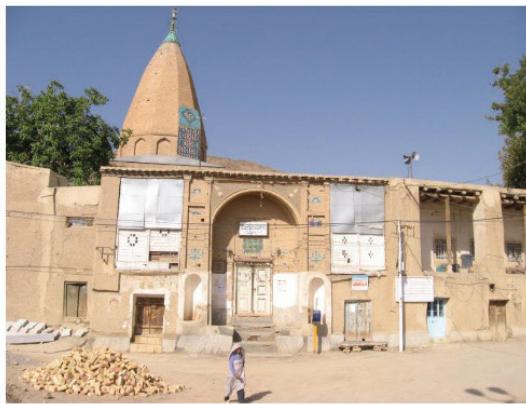
ت ۲ و ۳ و ۴ به ترتیب از چپ به راست. امامزاده ابوالفتوح و چتار کهن سال و قلعه‌ی روستا (فجاری)، مأخذ: دلارام تکبیری، طرح بازنده‌سازی روستای تاریخی و انشان (اصفهان)، دانشگاه هنر و انشان (اصفهان)، ص ۵۹ و ۱۵۴، (۱۴۰۰)، ص ۱۵۴

روستا و در هر مورد توضیح مورد نیاز آمده است.

۳. روستای وانشان

روستای وانشان از روستاهای مناطق نیمه کوهستانی مرکزی کشور است.^{۴۶} این روستا در فاصله ۱۲ کیلومتری جنوب شرقی شهر گلپایگان (از شهرستان‌های غربی استان اصفهان) قرار دارد (ت. ۱). روستایی متمایز که از سوی شمال و جنوب به زمین‌های کشاورزی و باغ‌های پیرامون، از سوی غرب به کوه‌ها و از سوی شرق به دشت منتهی می‌شود. مؤثرترین ارتفاعات پیرامون روستا در جهت جنوب غربی است که نه تنها بر وضعیت طبیعی بستر روستا بلکه بر فنون معماری و ساخت نیز اثرگذار بوده است. نظام آب روستا وابسته به رودخانه کهن‌رود و سه قنات است که از وانشان گذر می‌کند. کهن‌رود پس از عبور از شهر خوانسار از قلب روستای وانشان می‌گذرد و در بخش شمالی روستا به سفره آب زیرزمینی می‌پیوندد.^{۴۷} معیشت روستا وابسته به کشاورزی و باudاری است. از محصولات باغی، گردو و بادام روستا، شهرت منطقه‌ای دارند. دامداری در حد رفع نیاز اهالی است و امروزه صنایع دیگری به‌طور فعال در روستا جویان ندارد.^{۴۸}

نگارندگان بر آن شدند تا همزمان با برداشت بنها، به ارزش‌های کیفی و رویدادهای جاری در هر فضا، با عنوان فرهنگ روزمره اهالی وانشان، توجه کنند. بدین‌منظور، ابتدا ویژگی طبیعی و فرهنگی مؤثر بر شکل‌گیری بافت کلی روستا مطالعه شد. در این زمینه ارزش‌هایی در مقیاس بافت روستا وجود دارد که، با توجه به گنجایش مقاله، در فرصت دیگری به آن پرداخته خواهد شد. در بخش ساختار جغرافیایی و محیط پیرامون روستا اشاراتی به ویژگی‌های کلی بافت و بستر پیرامون شد. در ادامه، به‌منظور معرفی ویژگی‌های معماری خانه‌های تاریخی وانشان، نمونه‌هایی از خانه‌های محلات گوناگون روستا برای مطالعه دقیق‌تر به‌طور هدفمند انتخاب شده‌اند. بر مبنای سنجش انجام‌شده، با دسته‌بندی عناصر داخلی خانه‌های منتخب و ثبت تناسبات موجود، چهار نمونه شیوه کلی برای الگوهای معماری خانه‌های این روستا معرفی و سپس رویدادهای تکرارشونده در هریک از عناصر داخلی خانه‌ها، به کمک مشاهدات میدانی و مصاحبه با اهالی روستا، بررسی شد. درنهایت، چگونگی ارتباط الگوهای مکانی و الگوی رویداد در روستا بررسی و تحلیل منطقی شد. لازم به ذکر است که اصطلاحات معماری به کاررفته در متن مقاله و جدول‌ها برگرفته از زبان بومی مردم

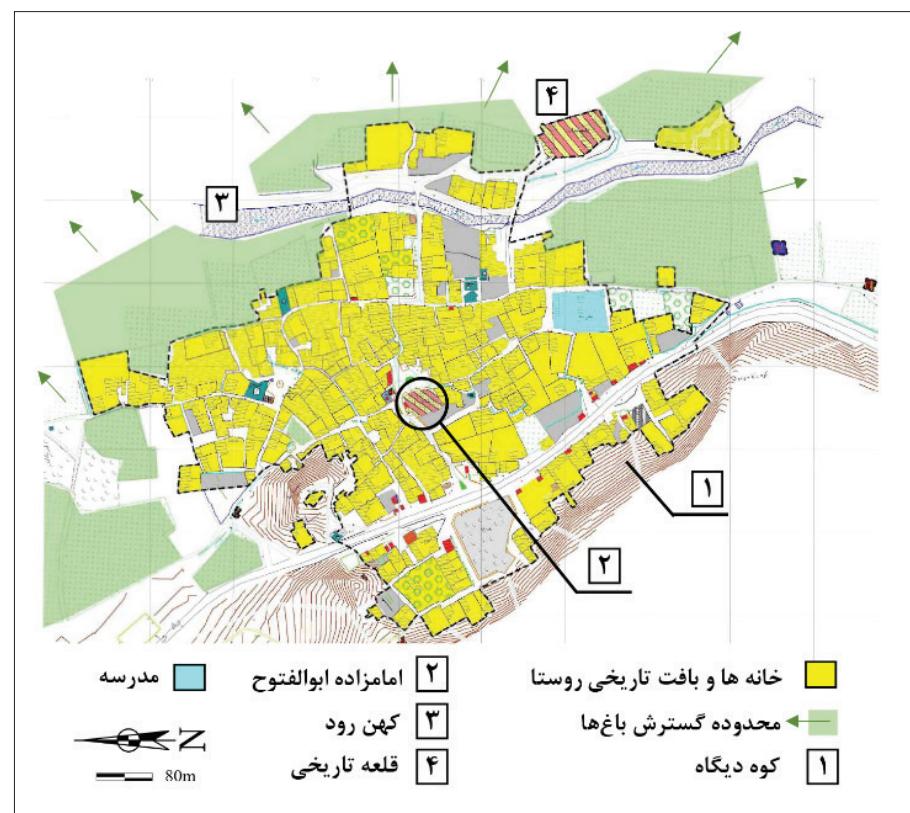
۱.۳. پیشینهٔ تاریخی روستا

پیشینهٔ تاریخی روستای وانشان از چهار جهت قابل بررسی است: نخست، آثار تاریخی روستا و بقایای آن؛ دوم، زبان مردم روستا بهدلیل پیشینهٔ کهن آن؛ سوم، تاریخ شفاها، نقل‌ها، داستان‌ها، ادبیات، و فرهنگ مردم؛ چهارم، بهدلیل وابستگی این روستا به شهر گلپایگان، از لحاظ دادوستد و امراض معاش و سهیم بودن در بخشی از تاریخ و رویدادهای رخداده در شهر گلپایگان و خوانسار، می‌توان به بررسی تاریخ این دو شهر نیز پرداخت. مطالعه استاد تاریخی و سفرنامه‌ها بیانگر پیشینهٔ بسیار بلند منطقه گلپایگان در دوره ساسانیان و پیش از آن است.^{۴۹} امروزه

قدیمی‌ترین اثر به جامانده در وانشان درخت چنار و امامزاده روستا، ابوالفتح، است که در اسناد ثبتی، قدمت آنها به عهد صفوی نسبت داده شده است.^{۵۰} همچنین قدیمی‌ترین خانه‌های روستا در حال حاضر کالبدی به شیوه اصفهانی دوم و پهلوی دارند^{۵۱} (ت ۲ و ۳ و ۴). در دوره‌های پسین، معماری بومی روستا، بر پایه نیازها و امکانات موجود، سیر رشد و تغییراتی داشته است و خانه‌هایی با ویژگی‌های پهلوی اول و دوم و برخی خانه‌های جدیدتر متعلق به دورهٔ معاصر نیز در بافت روستا دیده می‌شود.

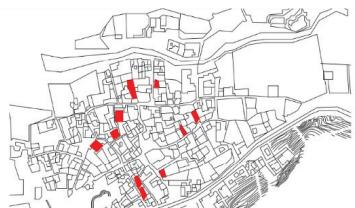
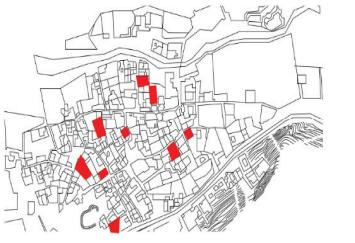
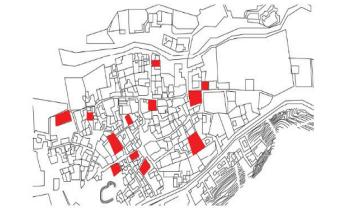
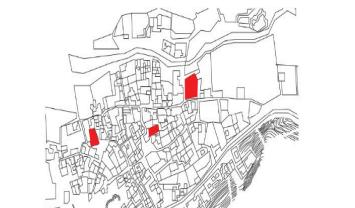
۲. ساختار جغرافیایی روستا و محیط پیرامون آن

اصلی‌ترین عناصر طبیعی منطقه شامل کهنه رود، کوه دیگاه، و ساخت‌مایه‌های اقلیم نیمه کوهستانی، از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر معماری روستای وانشان هستند. بافت تاریخی روستا از جهت غرب به دامنه کوه دیگاه و از جهت شرق به کهنه رود خوانسار محدود می‌شود. با توجه به اینکه جهت باد غالب در پاییز و زمستان از غرب و شمال غرب است، این کوه خانه‌ها را از وزش باد نامطلوب محافظت می‌کند. باغ‌ها در حد فاصل بافت تاریخی و رودخانه هستند و در جهت شمال، جنوب، و شرق گسترش یافته است. بخش مرتفع و دامنه مستحکم کوه به خانه‌ها و بخش حاصلخیز دشت به محدوده باغ‌ها اختصاص دارد. ساخت خانه در بخش مرتفع تر به معنی پرهیز از زمین‌هایی است که سطح آب‌های زیرزمینی در آنها بالاست. در نگاه کلی، روستا به شکل منظومه‌ای دیده می‌شود که در مرکز آن امامزاده و خانه‌ها قرار دارند و رودخانه همچون جریان حیات از میان این منظومه می‌گذرد. روستا از سویی به کوه تکیه کرده و از سوی دیگر دشت را می‌نگرد (ت ۵).

۳۹ مرتفعی فرهادی، واره: درآمدی به مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی تعاون (تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۶).

عناصر داخلی خانه‌ها شامل دستگاه ورودی، حیاط، ایوان (با سه الگوی گوناگون)، اتاق‌های مسکونی، انبار، طوله روباز و سربسته، آشپزخانه (شامل کیس و خونه نونوایی)، و موال (دستشویی) است. سلسله‌مراتب داخلی خانه‌ها به گونه‌ای است که حیاط عنصر ارتباطی میان بخش مسکونی و بخش‌های

الگوهای منطبق بر الگو بر روی نقشه	تعداد خانه‌های منطبق بر الگو در نمونه‌های منتخب	الگوی مورد مطالعه
	۱۰ خانه از ۳۴ نمونه	الگوی اول - یکجهت ساخت: بخش‌های مسکونی معمولاً در اشکوب بالا و بخش‌های خدماتی در اشکوب پایین قرار دارند (ممکن است در اشکوب پایین نیز اتاق مسکونی دیده شود).
	۹ خانه از ۳۴ نمونه	الگوی دوم - دوچهت ساخت: بخش‌های مسکونی در یک جهت و معمولاً در اشکوب بالا و بخش‌های خدماتی در اشکوب پایین در دو جهت قرار دارد (ممکن است در اشکوب پایین نیز اتاق مسکونی دیده شود).
	۱۲ خانه از ۳۴ نمونه	الگوی سوم - سه‌جهت ساخت: بخش‌های مسکونی در قسمت تابستان نشین (بشت به جنوب) در اشکوب اول و در قسمت زمستان نشین (و به جنوب) در اشکوب بالا قرار گرفته است. بخش‌های خدماتی نیز پیرامون حیاط در اشکوب پایین قرار دارند.
	۳ خانه از ۳۴ نمونه	الگوی چهارم - چهارچهت ساخت: بخش‌های مسکونی در قسمت تابستان نشین (بشت به جنوب) در اشکوب اول و در قسمت زمستان نشین (و به جنوب) در اشکوب بالا قرار گرفته است. بخش‌های خدماتی نیز پیرامون حیاط در اشکوب پایین قرار دارند.

جدول ۱. معرفی جامعه‌آماری الگوهای مورد مطالعه در روستای وانشان، ترسیم نقشه: دلارام تکبیری بر اساس تصاویر ماهواره‌ای و داده‌های سازمان بنیاد مسکن.

۴. الگوهای معماری بومی در مقیاس خانه‌ها

۴.۱. معرفی جامعه‌آماری

به‌منظور شناخت الگوهای معماری بومی وانشان، نمونه‌های متنوعی از خانه‌های روستا مطالعه شدند. همچنین مصاحبه با اهالی در این مرحله ضمن شناخت بهتر الگوها، نشان می‌دهد نوع رویدادها و فعالیت‌های تکرارشونده، مرتبط با تنشیات و جای‌گیری عناصر فضایی خانه‌های روستاست. از میان ۱۱۰ خانه تاریخی روستا، ۳۴ نمونه در محلات مختلف به صورت هدفمند چهت برداشت انتخاب گشت. تلاش بر آن بود تا گوناگونی معماری در روستا از نظر قدمت و سازماندهی توده و فضا در میان نمونه‌های منتخب وجود داشته باشد. نمونه‌های انتخابی، به لحاظ سازمان فضایی، در چهار الگو دسته‌بندی می‌شوند. گاهی خانه‌ها دارای یک چهت (جهه) ساخت و گاه دو، سه، یا چهار چهت هستند. اتاق‌های مسکونی با توجه به تمکن صاحب‌خانه و تعداد افراد خانواده در یک یا دو چهت قرار دارند و چهت‌های دیگر به بخش‌های خدماتی اختصاص یافته است (جدول ۱). در ادامه، چهار نمونه از این خانه‌ها که هریک نماینده یک الگو در سازماندهی فضایی یادشده است بررسی می‌شود (جدول ۲).

۴.۲. کلیت اجزای معماری خانه‌ها

خانه‌های روستا در چهار جبهه یا کمتر دارای ساخت هستند که چهت کاربری‌های گوناگون خدماتی یا مسکونی در فصول مختلف استفاده می‌شوند، اما به لحاظ تعداد طبقات، معمولاً دو اشکوب وجود دارد. ساخت همکف به دو صورت دیده می‌شود: یا به صورت زیرزمینی که محل نگهداری دام و یا انبار علوفه و دیگر ضروریات زندگی است که زمستان نشین محسوب می‌شود، یا به صورت صفحه‌ای بلند که اشکوب اول را از زمین جدا می‌کند که معمولاً تابستان نشین محسوب می‌شود (ت ۵).

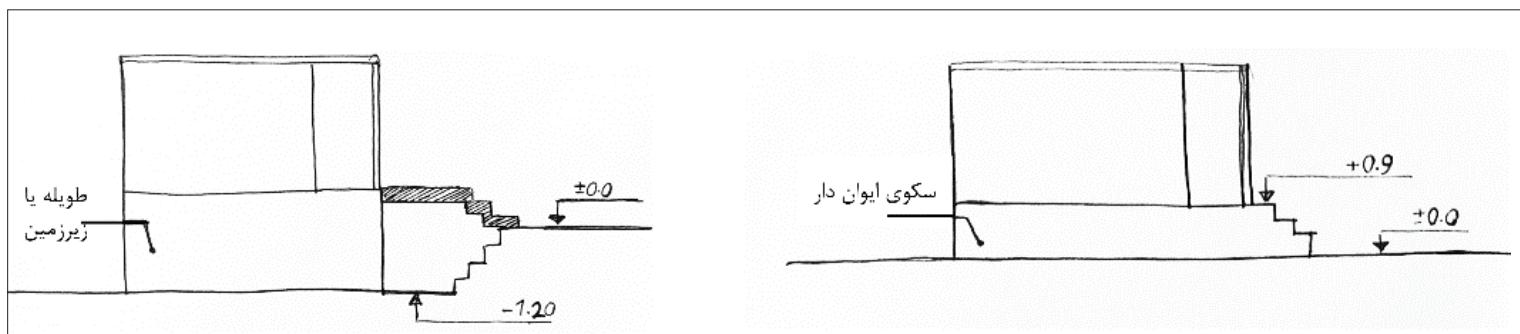
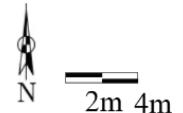
فصلنامه علمی معماری و شهرسازی؛ سال سی و چهارم، شماره ۱۰۴، بهار ۱۴۰۳

خدماتی است. همچنین دو الگوی معمول برای قرارگیری و بقیه اتاق‌ها در اشکوب بالا قراردادهند و گاه بخش خدماتی در اشکوب پایین و بخش مسکونی در اشکوب بالاست (ت ۷).

ت ۶ (پایین). گونه‌های طبقات خانه‌های روستا: چپ: قرارگیری بر روی فضای خدماتی معمولاً زمستان نشین - راست: قرارگیری بر روی سکو، معمولاً تابستان نشین، مأخذ: دلارام تکبیری، طرح باززنده‌سازی روستای تاریخی و انشان، ص ۵۹ و ۱۵۴.

جدول ۲ (بالا). دسته‌بندی نمونه‌های مطالعاتی خانه‌های روستای و انشان در چهار الگوی اصلی؛ برداشت و ترسیم؛ دلارام تکبیری.

الگوی چهارم	الگوی سوم	الگوی دوم	الگوی نخست	
				اشکوب اول
				اشکوب دوم

فصلنامه علمی معماری و شهرسازی؛ سال سی و چهارم، شماره ۱۰۴، بهار ۱۴۰۳
تبیین ارتباط الگوهای مکانی و رویدادی در معماری خانه‌های تاریخی روستای و انشان؛ شهریار ناسخیان، دلارام تکبیری، مهدی صادق احمدی

ت ۵ (پایین). نقشه روستای و انشان و عناصر اصلی محیط پیرامون آن،
مأخذ: ب اساس، تکبیری، طرح باززنده‌سازی، روستای، تاریخی، و انشان، ص ۹۲ (با تغییرات).

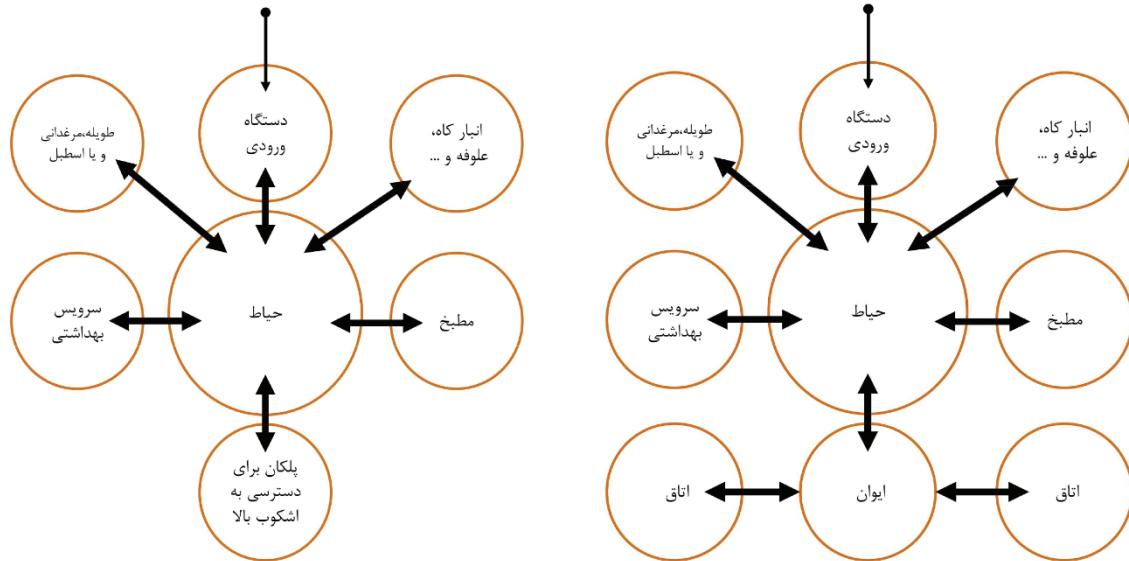

۴۰. فرهنگ مظفر، باقر حسینی، و امین عبدمجیری، «فرهنگ در معماری بومی»، مسکن و محیط روستا، ش. ۱۳۸ (تابستان ۱۳۹۱): ۴۹؛ مبترا آزاد و سیداحسن پیرهاشمی روته، «توسعه و حفاظت در یافته‌های ارزشمند روستایی، با رویکرد به فرهنگ بومی»، مسکن و محیط روستا، ش. ۱۵۴ (تابستان ۱۳۹۵): ۸۹؛ الهام خدادادی، محمدرضا رحیم‌زاده، و مهدی محمودی کامل‌آباد، «بازخوانی ارتباط متقابل معماری بومی و سرآغاز معماری»، صفحه، ش. ۳۲ (زمستان ۱۴۰۰): ۵.

۴۱. آموس راپورت، انسان‌شناسی مسکن، ترجمهٔ خسرو افضلیان (مشهد: کتابکده کسری، ۱۳۹۸).

42. P. Oliver, *Encyclopedia of Vernacular Architecture of the World, Vol. 3* (Cambridge: Cambridge University Pres, 1997).

ت. ۷. نمودار سلسله‌مراتب دسترسی به بخش‌های مختلف خانه در روستای وانشان:
بالا: قرارگیری عناصر فضایی در اشکوب اول با دو الگو پایین: سلسله‌مراتب عناصر فضایی در اشکوب دوم،
ماخذ: بر اساس دلارام تکبیری، طرح باززنده‌سازی روستای تاریخی وانشان، ص ۱۱۰ (با تغییرات).

تلاش بر آن بود تا با برقراری ارتباط میان داده‌های مبتنی بر مشاهده و گفتگو، الگوهای مکانی و رویدادها مرتب با آنها در خانه‌های روستا تعریف شود. نتایج این بخش به صورت جداولی تهیه شده است که در ابتدا شامل توصیفی از عنصر فضایی مورد نظر به همراه تصویر و پلان است و در ادامه الگوی رویداد تکرارشونده در هریک از بخش‌های هشت‌گانه خانه‌ها به تفکیک آمده است (جدول‌های ۳ تا ۱۰).

۵. نتیجه‌گیری

در شناخت و تحلیل معماری بومی، درک سازوکار و چگونگی

۴. ۳. بررسی الگوهای مکانی و رویدادها در خانه‌های وانشان

شناخت الگوهای مکانی و رویدادها همراه با برداشت‌های میدانی و مشاهدات روزمره فعالیت‌های اهالی روستا گردآوری شده است. مشاهداتی از نحوه انجام امور روزانه زندگی؛ دربرگیرنده اینکه افراد در چه مکانی تعامل می‌کنند و کاری مشترک را انجام می‌دهند، در کجا حرکت و در کجا توقف می‌کنند، ویژگی‌های فضایی هریک از عناصر مورد مشاهده چیست و چه اثری بر فرایند رویداد تکرارپذیر می‌گذارد. در ادامه، این مشاهدات همراه با گفتگو با اهالی ادامه یافت و

الگوی دستگاه ورودی

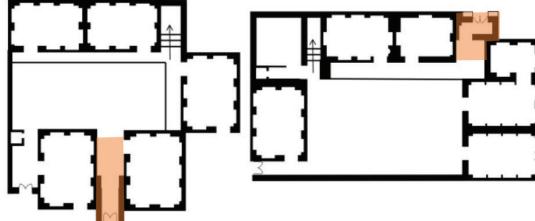
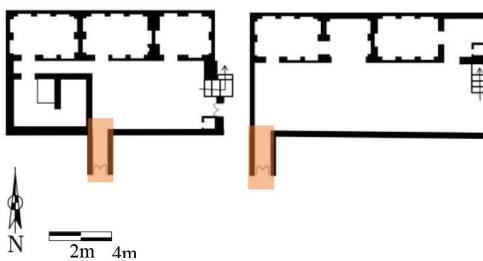
برای ورود به خانه‌ها به طور معمول دو درنظر گرفته شده است. یکی برای عبور چهاربایان و دیگری برای عبور ساکنین. تفاوت این دو دستگاه ورودی در مشخصات کالبدی (ابعاد و نمای دیداری) و محل قرارگیری نسبت به کاربری‌های داخلی است.

بُلْدَى
لَان
عَمَّوْدَى

بُلْدَى
لَان
عَمَّوْدَى
يَمْسَكَه
يَمْسَكَه
يَمْسَكَه

۴۳. الکساندر، معماری و راز جاودانگی.

۴۴. مؤذن و ص برنجی، «شناخت و تحلیل کالبدی معماری بومی روستای لیوس»، ۱۶۹.

۴۵. حسینی کیا و دیگران، «تبیین نقش الگوهای رویداد برگرفته از عوامل فرهنگی و طبیعی در شکل‌گیری الگوهای فضایی معماری بومی؛ مطالعه موردی: روستای سراقلسید»، ۱۵.

۴۶. سازمان هواشناسی استان اصفهان، نمایه‌اقليمی شهرستان گلپایگان، ۱۳۹۵.

۴۷. امروزه بهدلیل مشکلات کم‌آمدی و ساخت سد باعگل خوانسار، این شهریان حیات از حرکت بازرسنده و از شهر خوانسار خارج نمی‌شود.

۴۸. در گذشته صنایع دستی گیوه‌بافی و قالی‌بافی در وانشان برقرار بوده است.

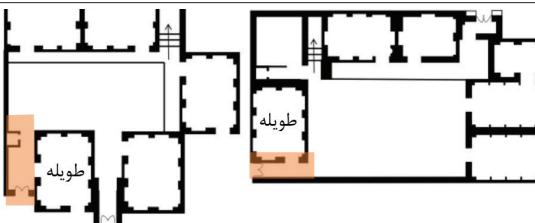
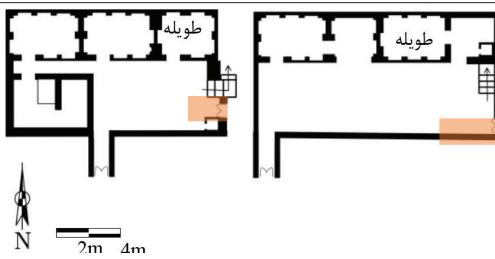
۴۹. اشرافی، گلپایگان در آینه تاریخ، ۱۱۰.

۵۰. پرونده ثبتی امامزاده ابوالفتوح وانشان، آرشیو میراث فرهنگی گلپایگان.

جدول ۳. الگوی مکانی و الگوی رویداد در عنصر دستگاه ورودی در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلام تکبیری.

بُلْدَى
لَان
عَمَّوْدَى
يَمْسَكَه
يَمْسَكَه
يَمْسَكَه

فصلنامه علمی معماری و شهرسازی؛ سال سی و چهارم، شماره ۱۴۰۳، بهار ۱۴۰۳

معماری روستای وانشان اقلیم نیمه کوهستانی منطقه، کوه دیگاه، و کهن رود خوانسار است. در مقیاس خانه‌ها، سازماندهی فضایی به گونه‌ای انجام شده تا کیفیت هر فضا به لحاظ نور، تنظیم شرایط آسایش، دسترسی به دیگر فضاهای، و جایگیری آن در پلان خانه متناسب با فعالیت‌های مخصوص زندگی روستایی و مشاغل کشاورزی باشد. حیاط از این حیث، نه تنها نقش ایجاد ارتباط میان عناصر گوناگون را دارد، بلکه به کمک چهتگیری نسبت به نور خورشید و عناصر طبیعی مانند باغچه و درختان، هرگوشه از آن به یکی از فعالیت‌های روزمره اختصاص دارد. حیاط عنصری برای دیدار و دوره‌هایی در فصول گوناگون است که همسایگان برای کمک در انجام

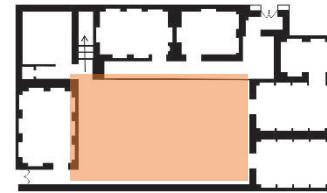
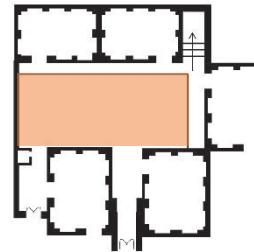
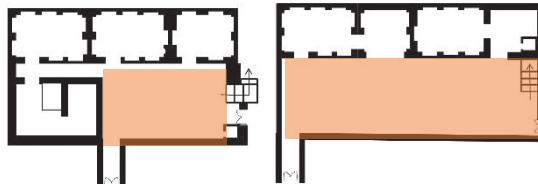
ارتباط فضاهای به اندازه تناسبات کالبدی از اهمیت برخوردار است. اگرچه محدودیت‌های طبیعی و اقلیمی در بسیاری از روستاهای شبیه به یکدیگر است، اما معماری بومی هر منطقه، به تناسب آداب و فرهنگ محلی، پاسخ متفاوتی به این مسئله است. در این پژوهش، معماری بومی، در مقیاس خانه‌ای تاریخی روستای وانشان، بررسی شد؛ تلاشی بود برای شناخت الگوهای فضایی در معماری خانه‌های روستا که در ادامه، به کمک یافتن وجهه فرهنگی و آداب مؤثر در زندگی روزمره اهالی، درک ارتباط میان الگوهای مکانی و رویدادی را ممکن کرد. در پاسخ به دو پرسش این پژوهش، به استناد تصاویر و جدول‌ها، چنین برمنی آید که مؤلفه‌های طبیعی اثرگذار بر

جدول ۴. الگوی مکانی و الگوی رویداد در عنصر حیاط در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.

الگوی حیاط

۳
۲
۱

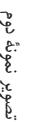
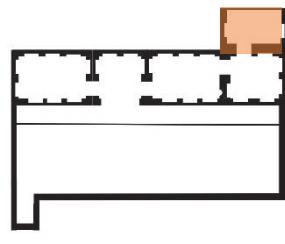
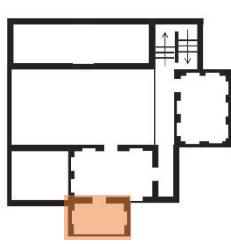
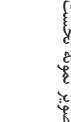
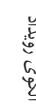
۱
۲
۳
۴
۵

حیاط در خانه‌ها نقش عنصر متصل کننده بخش‌های خدماتی و بخش مسکونی را دارد. همچنین بخش زیادی از فعالیت‌های روزانه، مانند شستشوی ظروف و رختهای، دوره‌های زنان محله برای کمک در کارها، محل بازی کودکان، و دیگر امور روستاییان در حیاط انجام می‌شود. در رستمستان نور و گرمای خورشید و در تاستان سایه درختان حیاط، در کنار جوی‌ها (منشعب از مسیر قنات) که هوای پیرامون خود را تلطیف می‌کند، به انجام کارها کمک می‌کنند. نگهداری چهارپایان و مکیان در فصول گرم به صورت محیطی مخصوص در گوشة حیاط در نظر گرفته می‌شود. بنابراین الگوی رویدادها در حیاط، میان سکون (و دمی آسودن در باغچه) و جنبه‌جوش (پایی برآوردن نیازهای زندگی) در تغییر است. فرهنگ همایری همسایگان در انجام امور روزانه سبب شده است تا حیاط خانه‌ها محیطی نیمه خصوصی به شمار آید و مساحت قابل توجهی را در بر گیرد (عمولاً دو سوم مساحت زمین هر خانه و یا بیشتر)، همچنین در نمونه‌های مطالعاتی دیده می‌شود که همسایگان از طریق ایوان‌های اشکوب بالا به درون حیاط خانه‌های یکدیگر اشراف دارند و گاه گفتگو می‌کنند و از حال یکدیگر جویا می‌شوند.

۶
۷

ویژگی‌های طبیعی محیط پیرامون و در کنار آن نیازهای خاص اهالی روستا سبب ایجاد الگویی از جایگیری عناصر خدماتی در اشکوب پایین و فضای سکونت در اشکوب بالا شده است. دو عنصر ارتباطی میان فضای عمومی و خصوصی در معماری خانه‌های وانشان دستگاه ورودی و الگوی «ایوان مشرف به گذر» است. به صورت کلی، موضوع گرمایش در اقلیم نیمه‌کوهستانی منطقه اهمیت بیشتری دارد و اتاق‌ها با کمترین بازشو و همچنین بازشوهای غیرمستقیم نسبت به فضای خارج ساخته شده است. اتاق‌های تابستانی در تعداد محدود

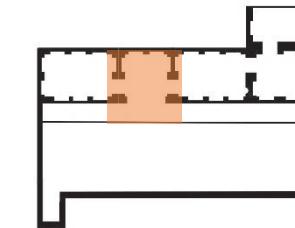
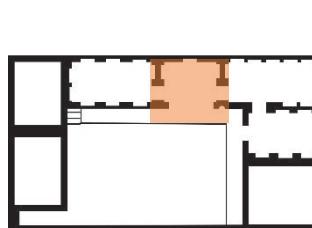
اهمیت روزتا باع‌داری گردو و بادام است که در فصل برداشت نیازمند فضایی با تهیه مناسب برای خشک و جدا کردن پوست محصول است. این فضا در برخی خانه‌ها در انبار یا اتاقی در اشکوب بالاست. همان‌گونه که در نمودار «ت ۸» دیده می‌شود، تمایل اهالی وانشان به بهره‌مندی هرچه بیشتر از طبیعت سبب ایجاد فضاهایی شده که کیفیت نیمه‌باز دارند تا ضمن ایجاد آسایش محیطی در فضول مختلف، پاسخ‌گوی بیشتر فعالیت‌های روزمره باشد.

الگوی ایوان				
از جمله مهم‌ترین ویژگی‌های منظری و متمایز‌کننده چهره روستای وانشان ایوان است. همچنین به لحاظ معماری در تغییر فرم فضایی در خانه‌ها دارای اهمیت بسیار است. ایوان در خانه‌های وانشان به سه گونه دیده می‌شود: یکی در اشکوب بالا مشرف به گذر، دوم رو به حیاط خانه، و سوم ایجاد پیش فضایی برای ورود به اتاق.				
ایوان مشرف به گذر				
این ایوان در اشکوب دوم به دو شکل وجود دارد. در نمونه نخست در بالای محور دستگاه ورودی است و در نمونه دوم در محور دستگاه ورودی قرار ندارد.				
	2m 4m N			
ارتباط میان فضای خصوصی اتاق و فضای عمومی گذر سلسه‌مراتی را دنبال می‌کند که به صورت الگوی ایوان، مشرف به گذر نمود یافته است. خوبی‌شوندی همسایگان ساکن در یک محله ساکن و فرهنگ تمایل به تماسای جریان زندگی از ایوان سبب شکل‌گیری این عنصر فضایی است. محدوده ایوان با نزدیکی ایوان (در سه جهت) مشخص است. ایوان امکان شکل‌گیری تحرک و درک فضایی بیرون، نه فقط از طریق مشاهده، بلکه با درگیر کردن حواس دیگری مانند بویایی و شنوایی را ایجاد می‌کند. شاید منظر یک ایوان رو به باغ و کهن‌رود باشد و دیگری دیدگاه گردی‌امامزاده، و آمدوسد رهگذران. همچنین این رویداد، شاید با استراحت نیمزوز یا رسیدن نخ از پشم گوسفندان و هر فعالیت دیگری متناسب با این فضای همراه شود.				
جدول ۵. الگوی مکانی و الگوی رویداد در عنصر ایوان در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.				

الگوی ایوان بهمترله پیش فضای ورود به اتاق ها

بازدید

بلندی
الگوی
نیمه بازدید

N

2m 4m

ادامه جدول ۵.
الگوی مکانی و الگوی رویداد در عنصر ایوان در خانه های وانشان، عکس ها و نقشه ها: دلارام تکبیری.

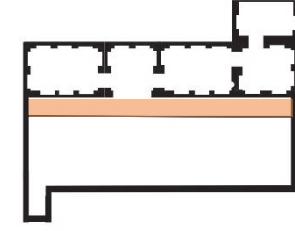
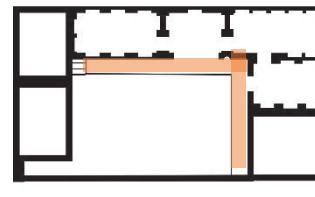
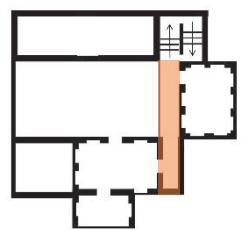
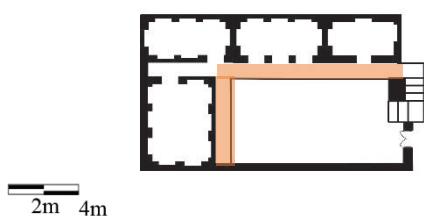
بازدید

بازدید
الگوی
نیمه بازدیدبلندی
الگوی
نیمه بازدیدبازدید
الگوی
نیمه بازدید

ایوان رو به حیاط

بازدید

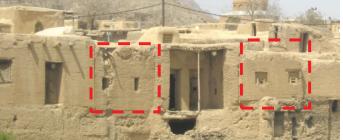
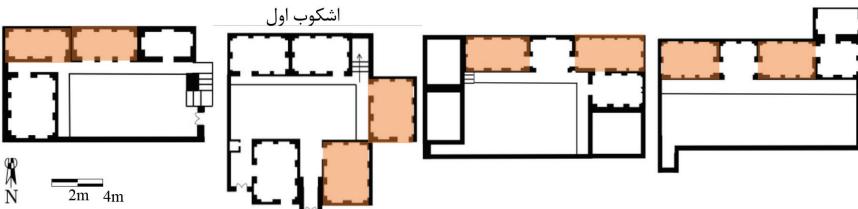
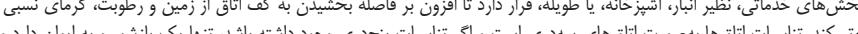
بلندی
الگوی
نیمه بازدیدبلندی
الگوی
نیمه بازدید

به دلیل تفاوت زاویه تابش خورشید در تابستان و زمستان، ایوان در شرایط سرد و گرم کارکرد متفاوتی دارد. در تابستان به جز سایه و خنکی، آفتاب هم نمی خورد و در زمستان آفتابگیر و گرم است. بنابراین در همه فضول بخشی از فعالیت های روزمره در ایوان انجام می شود. همان گونه که گفته شد، فضاهای نیمه باز، به دلیل فرهنگ اهالی روستا، در فضول گوناگون بیشترین کارکرد انجام امور روزمره را دارند. در فصل گرم فضای خوب و استراحت به کمک بستن پشه بند به فضای ایوان راه می یابد. ایوان، به دلیل بالاتر بودن از سطح زمین، از گزند جانوران در امان است و رطوبت نیز به آن راه ندارد. ضمن دریافت هوای خنک از سمت حیاط، بسته بودن از سه جهت به تأمین آسایش محیطی ایوان کمک می کند. الگوی رویدادها در این ایوان بسیار نزدیک و پیوسته با حیاط خانه است.

الگوی اتاق‌ها

محل استراحت و سکونت در خانه‌های روستا اتاق‌هایی است که پیرامون حیاط قرار گرفته‌اند. بیشترین گونه اتاق‌ها در خانه‌های روستا، اتاق سه‌دری است. در خانه‌های بزرگ‌تر، در کنار اتاق سه‌دری، اتاق پنج‌دری نیز وجود دارد.

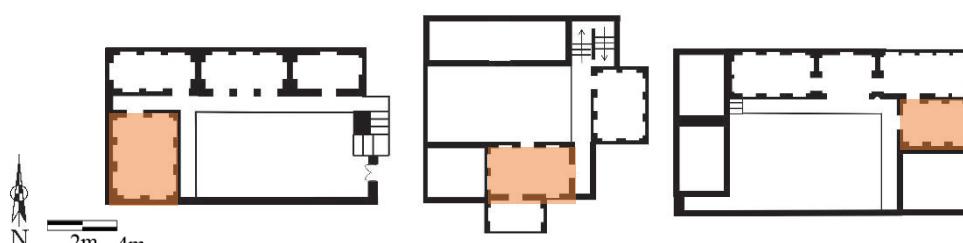
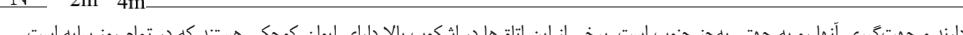
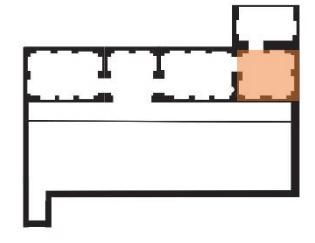
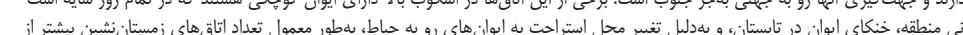
اتاق‌های زمستان‌نشین

 نمای داخل	 نمای بیرونی اتاق‌های زمستان‌نشین با بازشویی	 کوچک در کمترین تعداد	ج الگوی اتاق‌ها
 اشکوب اول	 اشکوب دوم	 اشکوب سوم	ج الگوی اتاق‌ها

اتاق‌ها بر روی یکی از بخش‌های خدماتی، نظیر انبار، آشپزخانه، یا طولیه، قرار دارد تا افراد بر قرار بخشیدن به کف اتاق از زمین و رطوبت، گرمای نسبی فضای زیرین کف اتاق را گرم‌تر کند. تناسبات اتاق‌ها به صورت اتاق‌های سه‌دری است و اگر تناسبات پنج‌دری وجود داشته باشد، تنها یک بازشو رو به ایوان دارد و بقیه بازشوها رو به اتاق‌های مجاور باز می‌شوند (برای حفظ گرمای ارتفاع سقف اتاق‌ها در بخش زمستانی کوتاه‌تر از بخش تابستانی است. بازشوها اندک و کوچک و دارای پوشش چوبی هستند. درون اتاق تاقچه، کمد، گنجه، و بخاری دیواری وجود دارد. در برخی خانه‌ها الگویی از اتاقی کوچک دیده می‌شود که تنها یک بازشو به اتاق‌های مجاور دارد. این اتاق به اتاق کرسی مشهور است. ابعاد متناسب با تعداد افراد خانه دارد و از هرگونه عناصر اضافی در آن پرهیز می‌شود تا در زمستان به راحتی گرم شود. کاهی سماور و اجاقی کوچک نیز در این اتاق کنارده می‌شود تا از رفت‌وآمد پیوهود جلوگیری گردد و بر گرمای اتاق بیافزاید.

جدول ۶ الگوی مکانی و الگوی رویداد در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.

ادامه جدول ۶
الگوی مکانی و الگوی رویداد در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.

 اتاق‌های تابستان‌نشین در دو سوی ایوان	 تصویر جبهه تابستان‌نشین یک خانه با اتاق سه‌دری	 اشکوب اول	ج الگوی اتاق‌ها
 اشکوب دوم	 اشکوب سوم	 اشکوب چهارم	ج الگوی اتاق‌ها

در بسیاری از الگوهای اتاق‌های تابستانی در چند جهت بازشو دارند و جهت‌گیری آنها رو به جهتی به‌جز جنوب است. برخی از این اتاق‌ها در اشکوب بالا دارای ایوان کوچکی هستند که در تمام روز سایه است (ایجاد فضای نیمه‌باز تا حد ممکن). به دلیل اقلیم نیمه‌کوهستانی منطقه، خنکای ایوان در تابستان، و بهدلیل تغییر محل استراحت به ایوان‌های رو به حیاط، به طور معمول تعداد اتاق‌های زمستان‌نشین بیشتر از بخش تابستان‌نشین است. برای استفاده از میوه‌هایی که در فصل زمستان در دسترس نیستند، رویداد دیگری که در اتاق‌های اشکوب بالا در تابستان و اوایل پاییز دیده می‌شود، خشک کردن میوه‌ها و نگهداری از خوارکه‌هایی است که نیاز به محیط خنک دارند. گردو و بادام از محصولاتی هستند که همیشه در مدت برداشت به‌منظور خشک شدن به این اتاق منتقل می‌شوند.

جدول ۷. الگوی مکانی و الگوی رویداد در عنصر آشپزخانه در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.

نتیجه‌گیری کرد که فراهم بودن کارکرد متناسب با نیازهای زندگی روستایی، از اصلی‌ترین دلایل وجود ویژگی‌های کیفی و ابعاد فضایی در عناصر خانه‌های روستاست (جدول ۱۱). این پژوهش تلاشی بود تا به کمک خوانش دقیق تر مؤلفه‌های مؤثر بر عمارتی روستایی، گامی بهمنظور شناخت الگوهای عمارتی بومی برداشته شود. نتایج پژوهش‌هایی از این دست در اجرای موفق طرح‌های احیا کارکردی ارزشمند دارد. بدیهی است که روش به کارگیری این الگوها، در زمینه احیا و مرمت، مقوله دیگری است که می‌توان در مجالی دیگر به آن پرداخت.

با بازشوهایی از دو جهت قرار گرفته و بر عکس جهت‌گیری اتفاق‌های زمستان‌نشین رو به جنوب نیست. فضای کیس و خونه نونوایی (آشپزخانه) و طولیه دارای دو بخش تفکیک‌شده است که برای امور مختلف در فصول سرد و گرم شرایط محیطی مناسبی را فراهم می‌کند. ایوان‌ها سه الگوی گوناگون را دارند که در هریک با وجود کارکرد فضای ارتقاگری، رویدادهای متفاوتی جریان دارد. عنصر «ایوان رو به حیاط» با کارکردی منعطف در زمستان و تابستان، در تنظیم شرایط آسایش، بهمنظور انجام امور روزمره، نقش پررنگی دارد. همچنین می‌توان

الگوی آشپزخانه

از جمله فضاهای خدماتی خانه است که به طور معمول در پیرامون حیاط و اشکوب پایین قرار دارد: دو بخش مجزا، یکی جهت پخت خوارک و نان که در زبان محلی «خونه نونوایی» نام دارد و دیگری اتفاقی دارای تاخچه (همان تاقچه در زبان محلی) و پستو جهت نگهداری ظروف و مواد غذایی خشک که به آن «کتس» گفته می‌شود.

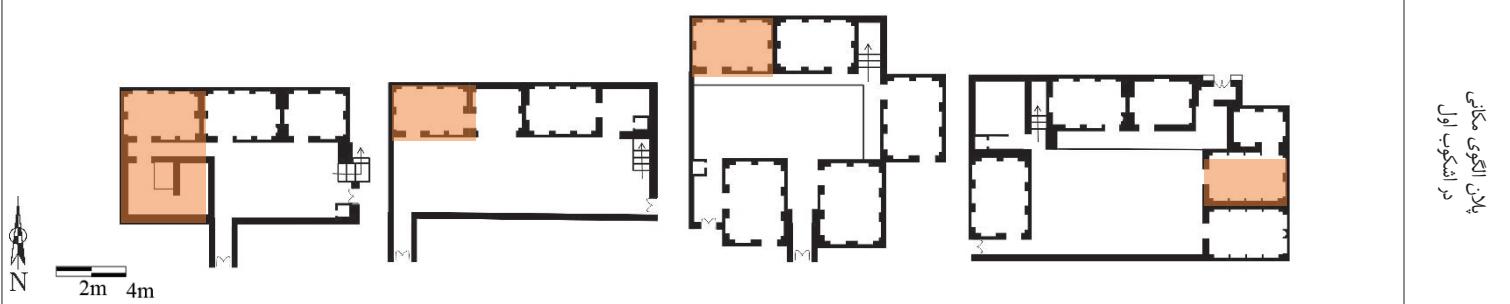
پستو
در فضای
کیس

فضای داخلی
خانه نونوایی

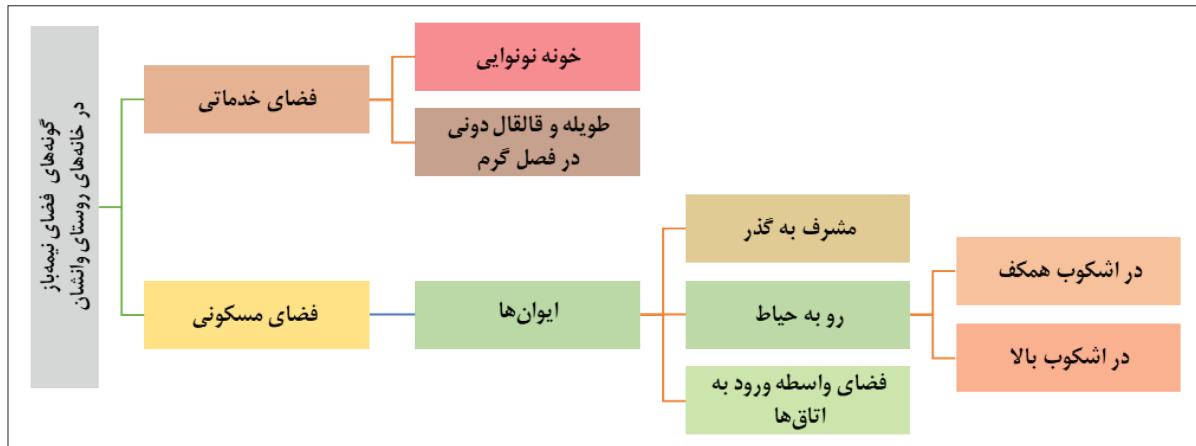
قرارگیری
آشپزخانه زیر
اتفاق مسکونی

در بیشتر خانه‌ها (بسته به بیرون)، فضای پخت خوارک و نان، از بخش نگهداری ظروف و خوارک‌ها جدا شده است. در این صورت بازشوها در بخشی که اجاق و تور قرار دارد (خونه نونوایی) بیشتر و در بخش دیگر (کتس) محدود هستند (یک در و دو پنجره کوچک برای تأمین نور و تهویه در نمای اصلی ساخته می‌شود). پیرامون فضای داخلی کتس تاخچه‌هایی در تاسیسات گوناگون قرار گرفته است. در خونه نونوایی اجاق در یک گوشه قرار دارد؛ اما تور در وسط ساخته می‌شود. بخت نان نیاز به همیاری و مشارکت جمعی دارد. بنابراین تور در مرکز این فضا جای می‌گیرد. پستو با فضای کوچکی که در ادامه کتس ساخته می‌شود، معمولاً منفذی ندارد تا محل نگهداری و انبار غلات و دیگر موادی باشد که باید از دسترس جانوران م ödی دور بماند. پستو همچنین بسیار خنک‌تر از بخش‌های دیگر است.

ت ۸ (بالا). گونه‌های فضای نیمه باز در خانه‌های رستای و اشان، تدوین: نگارندگان.

جدول ۸ (پایین) الگوی مکانی و الگوی رویداد در عنصر طولیه و مرغدانی در خانه‌های و اشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.

الگوی طولیه و قالقال دونی

قالقال دونی (محل زندگی مأکیان یا همان مرغدانی) به صورت اتاقکی ساخته شده از مصالح بنایی است. محل نگهداری چهارپایان از جمله الاغ، اسب، یا دام به دو شکل در خانه‌ها وجود دارد: ۱- در حیاط به طور مستقل، ۲- در زیرزمین یا اشکوب پایین اتاق‌های مسکونی. تناسبات این فضا بسته به تعداد حیواناتی است که در آن نگهداری می‌شود.

قالقال دونی

محل بستن چهارپایان
در یک طولیه روباز

آخور در یک طولیه که در زیر
اتاق‌های مسکونی قرار داشته است

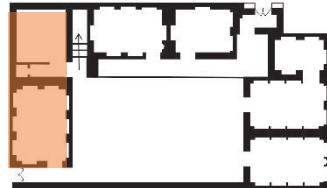
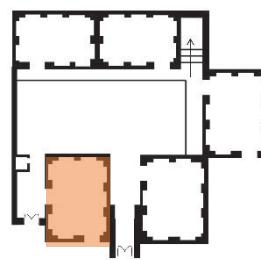
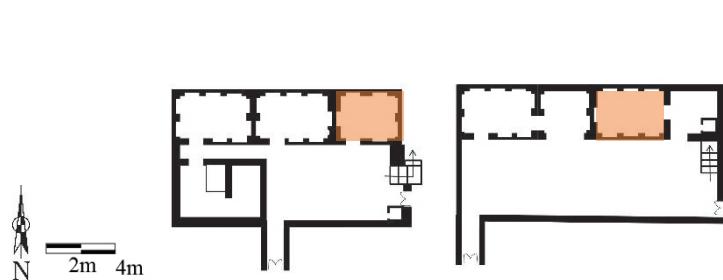

یک طولیه در زیر اشکوب پایین و
زیرزمین

نیمه باز

بلندی
الگویی
نیمه باز

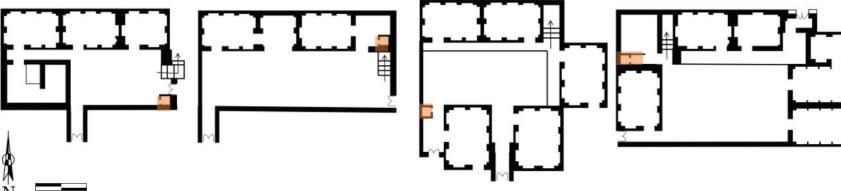
بلندی
الگویی
نیمه باز

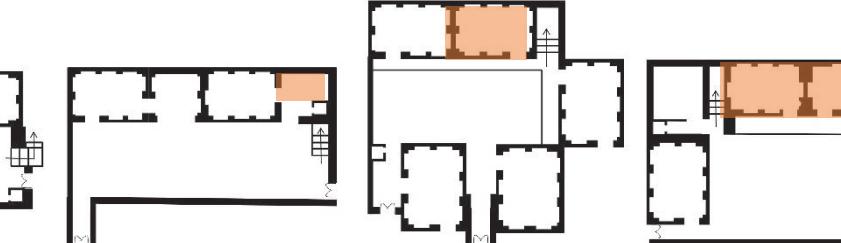

ماکیان در طول روز و اعتدال هوا در فضای آزاد حیاط به سر می‌برند و در شب یا موسیم بارش‌ها و هوای سرد در فضایی محصورند. این فضا به تناسب تعداد ماکیان با مصالح بنایی در کنار طولیه قرار دارد. معمولاً طولیه‌اندکی زیر سطح زمین قرار دارد تا دمای آن ثبات بیشتری باید (در فصل گرم خنکتر و در فصل سرد گرم‌تر احساس می‌شود). بدلیل سرمای غالب در بیشتر فصول سال، نگهداری چهارپایان در فضای زیرزمین، افزون بر ثابت نگهداشت دما در طولیه، سبب گرم شدن نسبی اتاق‌های اشکوب بالا می‌شود. طولیه به طور معمول دارای بخشی به نام آخور و آشخور است که آب و خوارک دام را در آن می‌ریند. بدلیل نوع سوت و ساز بدن جانداران و پوشش بدنشان، نیازی به گرم کردن فضا وجود ندارد. در فصل گرم برای جلوگیری از شیوع بیماری در میان دام، فضای محصوری در گوشهٔ حیاط به صورت روباز برای آن‌ها در نظر گرفته می‌شود. همان‌گونه که پیش‌تر گفته شد، رود چهارپایان به داخل خانه از طریق ورودی جداگانه نزدیک به طولیه است.

جدول ۹ (بالا). الگوی مکانی و الگوی رویداد در عنصر موال (دستشویی) در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.

جدول ۱۰ (پایین). الگوی مکانی و الگوی رویداد در عنصر زیرزمین و انبار در خانه‌های وانشان، عکس‌ها و نقشه‌ها: دلارام تکبیری.

 	الگوی موال (دستشویی) دستشویی خانه‌های روستا شامل اتاقکی است که با مصالح بنایی در گوشة انتهایی حیاط ساخته می‌شود. به دلایل فرهنگی، دینی، و بهداشتی، از تزدیک بودن سرویس‌های بهداشتی به فضای مسکونی یا آشپزخانه اجتناب می‌شود.	مکانی الگوی بلند شکوهی عیوب فیزیکی بلند شکوهی
--	---	--

	الگوی زیرزمین و انبار معیشت با غداری نیازمند ایجاد فضاهایی برای انبار محصولات و ابزار کشاورزی است. بیشتر خانه‌های روستا این فضا را دارد و برای کارهایی همچون انبار کردن علوفه دام، خشک کردن میوه‌ها و خوارک زمستانی، پیش کردن محصول گرد و بادام، درست کردن ترشی و فراورده‌های لبنی، و ... از آن استفاده می‌شود. اگر خانه‌ای فاقد این بخش باشد، برای انجام چنین فعالیت‌هایی از اتاق‌های اشکوب بالا، ایوان، فضای بام، و یا انبار مشترک همسایگی بهره می‌برند. قرار گرفتن انبار در زیر اتاق‌های مسکونی مانند عایقی در برابر سرما و رطوبت عمل می‌کند.	مکانی الگوی بلند شکوهی عیوب فیزیکی بلند شکوهی
 	نمای بیرونی یک انبار در بالای طولیه نمای بیرونی یک انبار در زیرزمین خشک کردن میوه	مکانی الگوی بلند شکوهی عیوب فیزیکی بلند شکوهی

عناصر فضایی خانه‌ها	ویژگی‌های موجود در الگوی مکان و رویداد
دستگاه ورودی	وجود دو دستگاه ورودی مخصوص انسان و چهارپایان با کیفیت‌هایی که گذر از فضای عمومی به خصوصی را توصیف می‌کند.
حیاط بزرگ	بخشی از حیاط در سایه‌سار درختان و بخشی از آن آفتاب‌گیر است. گوشه و کنار حیاط برای انجام کارهای گوناگون در فضول مختلف کارکرد دارد.
اتاق‌های مسکونی	اتاق‌های زمستان‌نشین در اشکوب بالا و رو به جنوب و اتاق‌های تابستان‌نشین معمولاً در اشکوب پایین و در جهتی به‌جز جنوب، دارای بازشویی در چند جهت
ابوان‌ها (سه الگوی کارکرده مختلف)	فضای واسطه پیش‌فضای ورود به اتاق‌ها، استراحت روزانه
	رو به حیاط فعالیت‌های روزمره، اتصال حیاط به فضای سکونت، استراحت در فضول گرم
	تماشای جریان زندگی همراه با انجام برخی فعالیت‌های سبک روزمره، عنصر ارتباطی میان فضای خصوصی و عمومی مشرف به گذر
آشپزخانه	با دو بخش مجزا یکی برای نگهداری ظروف و موارد غذایی (کیس) و دیگری برای پخت نان و خوراک (خونه نونوایی)
طويله و قالقال دونی (مرغدانی)	در اشکوب همکف یا زیرزمین قرار دارد، با دو بخش مجزا یکی با فضای بسته برای فضول سرد و دیگری با فضای رویاز جهت فضول گرم
فضاهای خدماتی	شامل: زیرزمین، موال (دستشویی)، کیس، و خونه نونوایی پیرامون حیاط و در اشکوب همکف یا زیرزمین قرار گرفته است؛ برای دسترسی راحت‌تر و ایجاد شرایط آسایش محيطی برای اتاق‌های مسکونی

جدول ۱۱. خلاصه ویژگی‌های الگوی مکان و الگوی رویداد در عناصر داخلی خانه‌های روستایی و انشان، پژوهش و تدوین: نگارندگان.

منابع و مأخذ

- اکبری، غلامرضا و رضا سامه. تأملاتی بر بافت و معماری روستایی. قزوین: جهاد دانشگاهی قزوین، ۱۳۹۴.
- اکبری، غلامرضا. «رازهای معماری روستایی». مسکن و محیط روستا، ش. ۱۳۱ (پاییز ۱۳۸۹): ۲۷-۵۰.
- الکساندر، کریستوفر. معماری و راز جاودانگی. ترجمه مهرداد قیومی بیدهندی. تهران: روزنه، ۱۳۸۹.
- پرونده ثبتی امامزاده ابوالفتوح و انشان. آرشیو میراث فرهنگی گلپایگان (تاریخ رجوع آذرماه ۱۴۰۰).
- پیرنیا، محمدکریم. سبک‌شناسی معماری ایرانی. تهران: گنجینه، ۱۳۸۹.
- تابان، محسن، عبدالرحمن دیناروند، و الناز بهبهانی. «بازخوانی بارزههای معماری بومی در مسکن روستاهای ساحلی بوشهر». مسکن و محیط روستا، ش. ۱۷۶ (زمستان ۱۴۰۰): ۳-۱۶.
- تکبیری، دلارام. طرح بازنده‌سازی روستایی تاریخی و انشان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مرمت و احیای بنها و بافت‌های تاریخی - فرهنگی.
- آزاد، میترا و سیداحسان میرهاشمی روته. «توسعه و حفاظت در بافت‌های ارزشمند روستایی با رویکرد به فرهنگ بومی». مسکن و محیط روستا، ش. ۱۵۴ (تابستان ۱۳۹۵): ۸۹-۱۰۶.
- ابویی، رضا، هادی ندیمی، و مهدی صادق احمدی. «ظهور و حضور روستا و میراث روستایی در سیر تطور اسناد بین‌المللی حفاظت». مسکن و محیط روستا، ش. ۱۵۷ (بهار ۱۳۹۶): ۳-۲۰.
- asherfai, firooz. گلپایگان در آیینه تاریخ. اصفهان: چهاربانگ، ۱۳۸۲.
- asherfai, mehnaz. «طراجی معماری در محوطه میراث روستایی؛ بررسی موردی: طراجی‌های انجام‌شده در روستایی تاریخی میمند». نامه معماری و شهرسازی، ش. ۳۲ (پاییز ۱۴۰۰): ۵-۲۹.
- اکبری، حسن، مهدی بابازاده و حجت‌الله رشید کلوبیر. «گونه‌شناسی ساختار کالبدی - فضایی معماری مسکن روستایی دره شاهرود، شهرستان خلخال». علوم و تکنولوژی محیط زیست، ش. ۱۰ (زمستان ۱۳۹۹): ۱۴۷-۱۴۲.
- تبيين ارتباط الگوهای مکانی و رویدادی در معماری خانه‌های تاریخی روستای و انشان: شهریار ناسخیان، دلارام تکبیری، مهدی صادق احمدی

- صادق احمدی، مهدی. تداوم حیات روستا، تدوین اصول و مبانی مشور حفاظت از ارزش‌های روستایی. اصفهان: دانشگاه هنر اصفهان، ۱۳۹۶.
- صفی‌نژاد، جواد. جامعه‌شناسی ایلات و عشایر ایران. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب دانشگاهی در علوم اسلامی و انسانی (سمت)، ۱۳۹۵.
- فرهادی، مرتضی. واره: درآمدی به مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی تعامل. تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۶.
- قره‌بیگلو، مینو، قاسم مطلبی، و سامان صبا. «بازشناسی مفهوم ارزش در رابطه انسان و محیط در فضاهای باز سکونتی در معماری سنتی ایران». هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، ش. ۲۴ (بهار ۱۳۹۸): ۱۱۴-۱۰۱.
- مرزبان، پرویز و حبیب معروف. فرهنگ مصور هنرهای تجسمی. تهران: سروش، ۱۳۷۱.
- مصطفوی، فرهنگ، باقر حسینی، و امین عبدمجیری. «فرهنگ در معماری بومی». مسکن و محیط روستا، ش. ۱۳۸ (تابستان ۱۳۹۱): ۳۸-۲۹.
- مهدوی، مسعود. مقدمه‌ای بر جغرافیایی روستایی ایران. ج. ۱. تهران: سمت، ۱۳۷۸.
- مؤذن، سجاد و شینا ص برنجی. «شناخت و تحلیل کالبدی معماری بومی روستای لیوس». نشریه علمی معماری و شهرسازی ایران، ش. ۱۲ (پاییز و زمستان ۱۴۰۰): ۱۵۹-۱۵۳.
- مؤمنی، مهدی و حمیدرضا قیومی. «بررسی پتانسیل‌های گردشگری و ارتباط آن با توسعه پایدار در شهرستان گلپایگان؛ نمونه موردی: روستای وانشان». در اولین همایش ملی جغرافیا و گردشگری در هزاره سوم، اصفهان: دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد، ۱۳۹۱، ۱۱-۱.
- ندیمی، هادی، رضا ابوبی، و مهدی صادق احمدی. «هفت مفهوم مؤثر در استناد بین‌المللی حفاظت پس از منشور و نیز بر حفاظت از میراث روستایی». مرمت و معماری ایران (مرمت آثار و بافت‌های تاریخی، فرهنگی)، ش. ۱۳ (بهار و تابستان ۱۳۹۶): ۱۶-۴۹.
- سازمان هواشناسی استان اصفهان، نمایه اقلیمی شهرستان گلپایگان، ۱۳۹۵. http://esfahanmet.ir/Dorsapax/Data/Sub_44/File/golpaygan.pdf
- Burden, Ernest. *Illustrated Dictionary of Architectural Preservation*. New York: McGraw-Hill, 2003.
- Davies, Nikolas and Erkki Jokiniemi. *Dictionary of Architecture and Building Construction*. Oxford: Jordan Hill, 2008.
- Harris, Cyril M. *Dictionary of Architecture and Construction*. New York: McGraw-Hill, 2006.
- اصفهان: دانشگاه هنر اصفهان، ۱۴۰۱.
- حسینی کیا، سید‌محمد‌مهدی، پریسا هاشم‌پور، لیلا مدقالچی، و آیدا ملکی. «تبیین نقش الگوهای رویداد برگرفته از عوامل فرهنگی و طبیعی در شکل‌گیری الگوهای فضایی معماری بومی؛ مطالعه موردی: روستای سرآفاسید». مسکن و محیط روستا، ش. ۱۷۷ (بهار ۱۴۰۱): ۲۸-۱۵.
- حنچی، پیروز و مهرداد مهران. «سیاست‌ها، الگوها و نمونه‌های احیا در بافت روستایی میمند». هنرهای زیبا، ش. ۳۰ (تابستان ۱۳۸۲): ۵۲-۵۳.
- خدادادی، الهام، محمدرضا رحیم‌زاده، و مهدی محمودی کامل‌آباد. «بازخوانی ارتباط متقابل معماری بومی و سرآغاز معماری». صفو، ش. ۳۲ (زمستان ۱۴۰۰): ۱۷-۵.
- خراباتی، ساجده و پروانه شیرازی. «دستیابی به الگوی طراحی مسکن روستایی؛ مطالعه موردی: روستای طزره دامغان». مسکن و محیط روستا، ش. ۱۷۵ (پاییز ۱۴۰۰): ۱۸-۳.
- رایپورت، آموس. انسان‌شناسی مسکن. ترجمه خسرو افضلیان. مشهد: کتابکده کسری، ۱۳۹۸.
- زرگر، اکبر. درآمدی بر شناخت معماری روستایی ایران. تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۰.
- سازمان بنیاد مسکن انقلاب اسلامی. طرح هادی روستای وانشان ۱۳۸۲. ۱۳۹۴.
- سعیدی، عباس. نقش مدیریت سنتی در تولید فضای پایدار روستایی. تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۴.
- سلطانی، مهرداد، سید‌امیر منصوری، و احمدعلی فرزین. «تطبیق نقش الگو و مقایمه مبتنی بر تجربه در فضای معماری». باغ نظر، ش. ۲۱ (تابستان ۱۳۹۱): ۱۴-۳.
- شیریان، محمدامین و پدرام جهانیان. «بررسی ضرورت توجه به مؤلفه فرهنگی در طراحی معماری زمینه‌گرا بر مبنای رویکرد انسان‌شناسی آموس رایپورت». در مجموعه مقالات همایش ملی معماری و شهرسازی انسان‌گر، قزوین: دانشگاه آزاد اسلامی قزوین، ۱۳۹۲، ۱، ۱۲-۱.
- ICOMOS. *Xi'an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas*. Adopted in Xi'an, China by the 15th General Assembly of ICOMOS, www.icomos.org
- Oliver, Paul. *Encyclopedia of Vernacular Architecture of the World*, Vol. 3. Cambridge: Cambridge University Pres, 1997.
- Ward, William. *Dictionary of Building Preservation*. New York: John Wiley and sons inc, 1996.

■ Explaining the Relation between Spatial and Event Patterns in the Architecture of Historical Houses in Vaneshan Village

13 | 104 SOFFEH

Shahriar Nasekhian, PhD*

Assistant Professor, Faculty of Conservation and Restoration, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran

Delaram Takbiri

MA, Faculty of Conservation and Restoration, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran

Mehdi Sadegh-Ahmadi, PhD

Assistant Professor, Department of Architecture and Urban planning, Technical and Vocational University (TVU), Tehran, Iran

Takbiri,D., Nasekhian, Sh., and Sadegh-Ahmadi, M., 2024. Explaining the Relation between Spatial and Event Patterns in the Architecture of Historical Houses in Vaneshan Village. *Soffeh*. 104 (1): 13-14.

In research on vernacular architecture's values, identifying architectural and construction patterns is increasingly attracting attention. It leads to documentation of the architectural heritage, which in turn helps in revitalisation and restoration planning. It renders one village as an ancient museum, and another as enjoying a dynamic life. Vernacular architecture is influenced by natural environment, as well as local culture and daily life. This research aims to study the patterns of spaces and events in a village to unveil its recurring features: a qualitative research which studies the architectural patterns in the historical village of Vaneshan, near Golpaygan, a town in Isfahan province. The data obtained through observations, library, interviews, and detailed surveys, is studied in a logical-analytic manner. To do so, the natural features affecting the formation of the village's domestic architecture is discussed, followed by the study of architectural elements of houses and the events related to each element.

The results show that the desirability of nature has resulted in semi-open spaces: spaces corresponding to most daily activities and provide environmental comfort in different seasons. The yard plays a connecting role for other elements, significantly contributing to informing pause and movement patterns. Porches play three different roles. The 'Kebas',

*. Corresponding Author:
Email Address. s.nasekhian@auic.ac.ir
<http://dx.doi.org/10.48308/sofeh.2024.104359>

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

the 'Khune nunva-e' (two types of kitchens), and the stable consists of two separate spaces for cold and hot seasons. Normally, the first floor includes service spaces and the second floor is used for living. This functional division, creates more privacy on the second floor, and at the same time, provides suitable answers to heating requirements in liveable rooms in cold conditions.

Keywords: Patterns of space - Patterns of events- Historical houses of Vanshan village- Vernacular architecture.